

D87/02

18 februari 1987.

HET VERZET IN ZUID-AFRIKA (I).

Naar aanleiding van recente gewelddadige activiteiten tegen bedrijven in Nederland, die vestigingen en/of belangen in Zuid-Afrika hebben, is een 'open bronnen'-onderzoek gestart naar het verzet in Zuid-Afrika, waarmee de aktievoerders immers zeggen te sympathiseren. In enkele rapporten zal van de resultaten van deze naspeuringen verslag worden gedaan.

Dit eerste rapport behelst een poging om het Zuidafrikaanse verzet in een internationale historische kontekst te plaatsen. In dit kader worden begrippen als pan-afrikanisme, zwart zelfbewustzijn en 'Black Power' summier geschetst.

In deze serie rapporten zal niet of nauwelijks op de Nederlandse situatie worden ingegaan. Gegevens die daaromtrent zijn aangetroffen en die voor het MAKRO-onderzoek van belang werden geacht, zijn neergelegd in afzonderlijke, specifieke rapportages.

HET VERZET IN ZUID-AFRIKA (I).
Pan-Afrikanisme en zwart zelfbewustzijn.

In het begin van deze eeuw ontstond onder afstammelingen van neger-slaven in Amerika en het Caraïbisch gebied de Pan-Afrikanistische Beweging. Als geestelijke vaders van deze stroming worden de zwarte Amerikaan W.E.B. DUBOIS en de van Trinidad afkomstige Henry SYLVESTER-WILLIAM genoemd. Het pan-afrikanisme verspreidde zich vanuit de Nieuwe Wereld al snel naar de in Europa verblijvende zwarte Afrikanen, veelal intellectuelen, artiesten en studenten. In eerste instantie wilde de Pan-Afrikanistische Beweging de zwarten, die eeuwenlang gebukt hadden moeten gaan onder slavernij en onderdrukking, vooral bewust maken van hun waardigheid als mens en van hun Afrikaanse afkomst. Zwarte Amerikanen begonnen zich onder invloed daarvan als Afro-Amerikanen te benoemen. Na afloop van de Eerste Wereldoorlog kreeg de beweging een meer politiek karakter doordat zij zich toen steeds nadrukkelijker ging inzetten voor het organiseren van het protest en later het verzet tegen de Europese koloniale presentie in Afrika, inclusief de blanke gebieden in het zuiden. Deze politieke lijn beleefde een voorlopig hoogtepunt tijdens het Zesde Pan-Afrikanistisch Congres, dat in 1945 in Manchester werd gehouden. Die vergadering gaf een 'Verklaring aan de gekoloniseerde volkeren' uit, waarvan de slotzin luidde: "Gekoloniseerde en onderdrukte volkeren, verenigt U!" In pan-afrikanistische kring werd vaak benadrukt dat de totale bevrijding van geheel Afrika van vreemde overheersing een zaak van gemeenschappelijke verantwoordelijkheid was. De bekende Afrika-commentator Karel ROSKAM heeft eens geschreven dat het pan-afrikanisme wegens deze opvatting wel van racisme is beschuldigd. Naar zijn overtuiging kan dit anti-koloniale streven evenwel ook geïnterpreteerd worden als wat hij noemt anti-racistisch racisme, omdat het pan-afrikanisme zich althans naar zijn oordeel niet exclusivistisch opstelt en daarom verschilt van bijvoorbeeld het pan-germanisme* . Onder pan-afrikanisten werd (en wordt) veelvuldig gepleit voor het "Afrikaans socialisme" als gewenste maatschappijvorm en voor de idee van niet-gebondenheid als uitgangspunt voor de internationale politiek.

NKRUMAH op een ereplaats.

In 1958 werd voor het eerst een pan-afrikanistisch congres, de 'All-African Peoples' Conference', op Afrikaans grondgebied gehouden en wel in het een jaar eerder onafhankelijk geworden Ghana. De toenmalige Ghanese leider Kwame NKRUMAH (1909-1972), die er in Manchester al bij was geweest, gold in die jaren als de kampioen van het pan-afrikanisme. En hij bleef in die kringen in ere, ook nadat hij in 1966 als staatshoofd was afgezet bij een militaire staatsgreep, die zich niet in het minst had gekeerd tegen het proces van persoonsverheerlijking dat NKRUMAH inmiddels was begonnen, onder andere door zich te laten aanspreken als "Osagyefo" (Verlosser). Verschillende boeken van NKRUMAH kregen onder pan-afrikanisten de status van klassieken en worden daarom door hen nog steeds bestudeerd en geciteerd** . Later werd NKRUMAH als vaandeldrager van het pan-afrikanisme opgevolgd door de toenmalige Tanzaniaanse president Julius NYERERE (1921).

*WP-Encyclopedie (7e druk), deel 15, trefwoord "pan-Afrikanisme".

**In dit verband moet met name zijn 'Africa must unite' (1963) genoemd worden. Het Nederlandse 'Azania Komitee' gebruikte in de jaren zeventig NKRUMAH's 'Towards Colonial Freedom' (1962) als scholingsmateriaal.

De 'Organisatie van Afrikaanse Eenheid'.

In mei 1963 richtten de inmiddels onafhankelijk geworden Afrikaanse landen de 'Organisatie van Afrikaanse Eenheid' (OAE) op. Anders dan een man als NKRUMAH op basis van zijn pan-afrikanistische idealen had gewild, kreeg de organisatie geen supra-nationale bevoegdheden. Weliswaar beweerden verschillende Afrikaanse staatshoofden sindsdien herhaaldelijk voorstander te zijn van een staatkundige eenheid van het continent, dat wil zeggen van een Verenigde Staten van Afrika, maar tegelijkertijd verwezen zij realisering daarvan consequent naar een verre toekomst.

Blijkens haar Handvest heeft de OAE tot doel de soevereiniteit, de territoriale integriteit en de onafhankelijkheid van de lidstaten te verdedigen. Deze formulering impliceert onder andere dat de in het koloniale tijdperk getrokken landsgrenzen onaantastbaar zijn. Op basis hiervan kan de OAE de vrijheidsbewegingen in Eritrea niet, maar het Frente Polisario wel steunen.

Bij de oprichting van de OAE werd besloten een 'Liberation Committee' in het leven te roepen en dat te vestigen in de Tanzaniaanse hoofdstad Dar-es-Salaam. Het comite kreeg tot taak de onderling rivaliserende bevrijdingsbewegingen in zuidelijk Afrika en andere nog niet onafhankelijke gebieden tot elkaar te brengen en om die orgasaties, die daadwerkelijk deelnemen aan de strijd voor de vrijheid, materiële steun te verlenen. Anno 1987 verleent dit comite hulp aan de Namibische bevrijdingsorganisatie SWAPO en de Zuidafrikaanse bevrijdingsbewegingen ANC en PAC.

'Black Power' in Amerika.

De op gang komende bewustwording onder het zwarte deel van de Amerikaanse bevolking leidde in 1930 tot de oprichting van de zwart-rationale en religieuze organisatie 'Nation of Islam' door een zekere FARD. De aanhangers van deze groep werden ook wel bekend als de 'Black Muslims'. Enkele jaren na de oprichting nam Elijah MOHAMMED de leiding over. Latere bekende leden van deze wel als "volkomen separatistisch, nationalistisch en religieus" aangeduide beweging waren Malcolm X en de fameuze bokskampioen Mohamed Ali. Op het ogenblik wordt de groep geleid door de anti-semiet Louis FARAKHAN, die er in is geslaagd om in ieder geval verbale steun van de Lybische leider KADHAFI te krijgen.

Malcolm X brak op een gegeven moment met de 'Nation of Islam' en richtte vervolgens de 'Organization of Afro-American Unity' op, een niet-religieuze beweging die een militant zwart nationalisme voorstond. Een van de vaste thema's van Malcolm X was het verband dat er zijns inziens bestond tussen de strijd van de zwarten in Afrika en in Amerika. Nadat Malcolm X in 1965 was vermoord, werd zijn plaats als leider van de militante Amerikaanse negers overgenomen door Stokely CARMICHAEL. Toen de grond hem in Amerika te heet onder de voeten werd, vestigde deze zich als balling in de Afrikaanse staat Guinee, waar NKRUMAH na zijn afzetting als president van Ghana ook al een tweede vaderland had gevonden. CARMICHAEL ontpopte zich vervolgens als een fervent aanhanger van de ideeën van de Ghanese ex-leider en ging diens pan-afrikanistische idealen internationaal uitdragen* In de jaren vijftig en vooral zestig nam het zelfbewustzijn onder de zwarten in Amerika met sprongen toe, zich steeds nadrukkelijker vertalend in een "Black Power"-ideologie. Onder het motto "black is beauty" probeerden zij niet langer zoveel mogelijk op de blanken te lijken en realiseerden zij zich steeds sterker dat hun wortels in Afrika lagen.

*Aan CARMICHAEL en zijn activiteiten is nader aandacht geschonken in SBP/87/046.

Zwart ontwaken in Engeland.

In de loop van de jaren zestig, niet in het minst door bezoeken van Malcolm X in 1965 en CARMICHAEL in 1967, ontstond ook in Engeland een 'Black Power'-beweging. De aanhang kwam vooral uit kringen van uit West-Indië afkomstige zwarten. Hun leider werd de op Jamaica geboren moslem Michael X. Andere belangrijke voormannen waren de Biafraan Obi EGBOENA, leider van de 'Universal Coloured People's Association' (UCPA) en Roy SAWH uit Guyana, de leider van de 'Universal Coloured Peoples and Arab Association'. Stephen CLARK e.a. wezen er in hun boek 'The Black Man in Search of Power' (Londen 1968)* op dat aan het einde van de jaren zestig in Engeland verbindingen tot stand kwamen tussen 'Black power'-groeperingen en organisaties van Aziatische immigranten en dat dit gehele conglomeraat in die dagen zeer ontvankelijk was voor maoïstische invloeden. In dit verband wezen zij onder andere op het feit dat de uit India afkomstige, in Birmingham woonachtige maoïst Jagmohan JOSHI in april 1968 de eerste nationale conferentie organiseerde van militante immigranten-organisaties in Groot-Brittannië. Bij die gelegenheid werd de 'Black People's Association' opgericht, waarbij zich Afrikanen, Indiërs, Pakistani en Westindiërs aansloten.

De invloed van China.

In hun boek wezen CLARK e.a. er nadrukkelijk op dat China in de jaren vijftig en zestig actief probeerde in te spelen op het ontwakende zwarte bewustzijn. Tijdens een begin 1962 in Cairo gehouden Afro-Aziatische schrijversconferentie zouden de Chinese afgevaardigden zich in de wandelgangen zeer radiaal hebben uitgelaten door steeds weer te benadrukken dat alle niet-blanken zich moesten verenigen tegen de Europeanen, dat wil zeggen de Fransen, Amerikanen en Sovjetrussen. En in augustus 1962 zou MAO in een oproep de wereld hebben aangespoord steun te gaan geven aan de strijd van de negers in Amerika. Dat de positie van China in Afrika en Azië uiteindelijk toch niet zo sterk was, werd duidelijk toen het Sino-Sovjet conflict werd uitgevochten binnen de 'Afro-Asian People's Solidarity Organization' (AAPSO), de communistische mantelorganisatie voor Afrika en Azië. Moskou trok bij die strijd heel duidelijk aan het langste eind, waarna de Chinezen zich uit die organisatie terugtrokken.

*Stephen CLARK e.a. maakten in dit boek overigens ook melding van een bezoek van de UCPA-aktivist Ajoy CHOSE aan Nederland, waar hij een lezing zou hebben gehouden, persconferenties zou hebben gegeven en studenten zou hebben ontmoet.